

3. Aristotelés

- I. Absence „monografie“ o jazyce
- II. Počátky slov podle Aristotela
- III. Slova jako východisko poznání
- IV. Slovo a realita

I. Žádná monografie o jazyce...

- O vyjadřování 1-4: „Nejprve je třeba stanovit, co je jméno (ὄνομα) a co sloveso (ῥῆμα), potom, co je zápor (ἀπόφασις) a klad (κατάφασις) a co soud (ἀπόφανσις) a řeč (λόγος).“
- *Poetika* 19-22: struktura jazyka, typologie jmen, charakteristika básnické mluvy
- *Rétorika* III 1-12 – mluva, řečnické prostředky k dosažení zamýšleného výsledku
- dále např. *SE*, *Met.*, *Top.*

II. Počátky slov podle Aristotela

- A. Biologické počátky slov (a počátek lidské společnosti)
- B. Počátky ze strukturního hlediska – *Poet.* 20 (překl. MM)
 - a. Části řeči: hláska (στοιχεῖον), slabika (συλλαβή), spojovací částice (např. „totiž“, „jednak“, „pak“ atd.), rozčleňovací částice, jméno (ὄνομα), sloveso (ῥῆμα), slovní tvar (pád, rod atd.), věta (λόγος).
 - b. Hlázky → slabiky → slova (částice, jména, slovesa, a to v různých slovních tvarech) → věta
 - c. analýza hlásek:
 - „Hláska je nedělitelný zvuk (φωνὴ ἀδιαίρετος), ne však kterýkoli, nýbrž jen ten, z něhož může vzniknout zvuk srozumitelný; i zvířata totiž vydávají nedělitelné zvuky, ale žádnému z nich neříkám hláska.“
- C. Počátky z genetického hlediska: že by φύσει?
 - a. Slova vystihující podstatu věcí
 - αἰθήρ
Aristotelés, *O nebi* I 3, 270b20-24
... αἰθέρα προσωνόμασαν τὸν ἀνωτάτω τόπον, ἀπὸ τοῦ θεῖν αἰεὶ τὸν αἴδιον χρόνον θέμενοι τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῶ.

„Protože se domnívali, že první těleso je odlišné od země, od ohně, od vzduchu a od vody, místo nejvýše pojmenovali aithérem, když jeho jméno odvodili od toho, že běží neustále po věčný čas.“

- Ἐντελεχεία – vlastní Aristotelovo slovo
Simplikios, *In Arist. Phys.* IX 278, 6-9
τὸ δὲ τῆς ἐντελεχείας ὄνομα λέγεται μὲν αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους ἴδιον. σημαίνει δὲ τὸ εἶδος τὸ ἐνεργείᾳ ὄν, παρόσον κατὰ τοῦτο ἐστὶν ἢ τοῦ ἐνὸς τέλους ἀπόληψις ἢ τοῦ ἐν καὶ τέλειον εἶναι ἀπόληψις ἢ τοῦ

ἐντελοῦς συνέχεια, τουτέστιν ἢ κατὰ τὸ ἐντελὲς ἔξις.

„'Entelecheia' je Aristotelovo vlastní slovo; znamená formu, jež je uskutečněna, pokud to je přijetí jednoho účelu nebo nabytí stavu být dokonalým jedním nebo pokračování dokonalého stavu - toto je mít dokonalost.“

b. Jména jako (přirozené?) napodobeniny – *Rhet.* III 1, 1404a21-22

- „Slova (ὀνόματα) jsou totiž napodobeninami; k tomu jim však pomohl i hlas (φωνή), který ze všeho, co máme, je k napodobení nejvíce způsobilý.“

D. θέσει!

a. Proklos, *In Crat.* 16.1-3:

- „... Kratylovo mínění zastával Pýthagorás a Epikúros, Démokritos pak a Aristotelés Hermogenovo.“

b. O vyjadřování:

- 2. kap., 16a19-21 + 26-29

„Jméno (ὄνομα) je hlas, mající význam (φωνή σημαντική) podle dohody (κατὰ συνθήκην) bez časového určení, jehož žádná část nemá význam. ... Určení 'podle dohody' (κατὰ συνθήκην) záleží v tom, že žádné jméno není takové od přírody (φύσει), nýbrž pouze tehdy, když se stane znakem (σύμβολον), ježto i nečlánkované zvuky, např. zvířat, něco projevují, ale nejsou jménem (ὄνομα).“

- 4. kap., 16b26-28 + 16b33-17a1

„Řeč (λόγος) je hlas, z jehož částí některé mají význam jako výraz, nikoliv však jako kladný nebo záporný soud. ... Tedy každá řeč má význam, ale ne jako nástroj (ὡς ὄργανον), nýbrž, jak bylo řečeno, podle dohody (κατὰ συνθήκην).“

c. Básnické tvoření slov – *Poetika* 21, 1457b33-35:

- „Uměle vytvořené (πεποιημένον) je slovo, kterého se vůbec nepoužívá a které si básník utvoří sám – zdá se totiž, že jsou skutečně některá taková slova – například když se parohy pojmenují *ernyges* a kněz *arétér*.“

III. Slova jako východisko poznání

- „Mít“ se vyronidá mnoha způsoby.
Τὸ ἔχειν κατὰ πλείονας τρόπους λέγεται (*Cat.* 15B17).
- Jsoucno se vyronidá mnoha způsoby...
Τὸ ὄν λέγεται πολλαχῶς... (*Met.* VII 1, 1028a10)
- ... jsoucno se vyronidá mnoha způsoby.
... πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν (*Phys.* I 2, 185a21).
- ... i samo jedno se vyronidá mnoha způsoby jako i jsoucno.
... καὶ αὐτὸ τὸ ἐν πολλαχῶς λέγεται ὡσπερ καὶ τὸ ὄν (*Phys.* I 2, 185b6).
- ... kolika způsoby se vyronidá jiné v jiném.
... ποσαχῶς ἄλλο ἐν ἄλλῳ λέγεται (*Phys.* IV 3, 210a14-15).

Met. VII 1, 1028a12-20 + 29-31

„Poněvadž se však [tj. jsoucno] vypovídá tolika způsoby, je zřejmé, že prvním z nich je *co je*, čímž se označuje podstata. Neboť chceme-li řici, jaké je to a to, říkáme, že je dobré nebo špatné, ale nikoli, že je dlouhé tři lokte nebo že je to člověk. Ale chceme-li řici, *co je to*, neříkáme, že je bílé nebo teplé nebo dlouhé tři lokte, nýbrž že je to člověk nebo bůh. Ostatní se nazývá jsoucím proto, že je na takto jsoucím: kolikostí, jakostí, stavy nebo něčím jiným takovým. ...

Je tedy zřejmé, že každé z těchto jest jenom proto, že je podstata. A tak asi podstatou je to, co prvně jest, nikoliv určité něco, nýbrž zhola.“

Jak Aristotelés pojímá vztah mezi slovy, pojmy a realitou?

IV. Slovo a realita

A. O vyjadřování 1, 16a3-9:

- a. „Mluvená slova (τὰ ἐν τῇ φωνῇ) jsou jistě znakem (σύμβολα) duševních prožitků (ἐν τῇ ψυχῇ παθήματα) a napsaná slova (τὰ γραφόμενα) jsou znakem slov mluvených. A jako všichni nemají totéž písmo, tak ani jejich mluva (φωναί) není táž; avšak to, co mluva a písmo v první řadě označují (ὧν ... σημεία), je již všem společné, totiž duševní prožitky (παθήματα τῆς ψυχῆς) a to, co prožitky zpodobují (ὁμοιώματα), totiž věci (πράγματα).“
- b. Struktura vztahu slov ke skutečnosti:
 - věci (πράγματα) →
 - duševní prožitky (παθήματα τῆς ψυχῆς) – myslí se asi primárně smyslové vjemy →
 - mluvená slova („zvuky“, „hlasy“ – φωναί) →
 - psaná slova (τὰ γραφόμενα)
- c. věci jsou napodobovány duševními stavy, hlas je znakem nebo označením těchto duševních stavů a písmo je znakem hlasu

B. Ale pozor! (SE 1, 165a6-17):

- a. „Protože totiž není možné vést rozmluvu zacházením se samotnými věcmi (αὐτὰ τὰ πράγματα), které jsou předmětem diskuse, a místo nich musíme užívat slov (ὀνόματα) jako znaků (σύμβολα), domníváme se, že k tomu, k čemu dochází u slov, musí docházet i u věcí, jak to platí při počítání s početnými kamínky. Avšak to není podobné. Neboť slov a složených výrazů je omezený počet, věci však je co do čísla neomezeně mnoho. Proto je nutné, že tentýž složený výraz nebo jedno slovo značí (σημαίνειν) více věcí. ... ti, kdo neznají význam slov (τῶν ὀνομάτων δύναμις), dopouštějí se nesprávných úsudků, a to jak tehdy, když rozmlouvají sami, tak tehdy, když poslouchají jiné.“